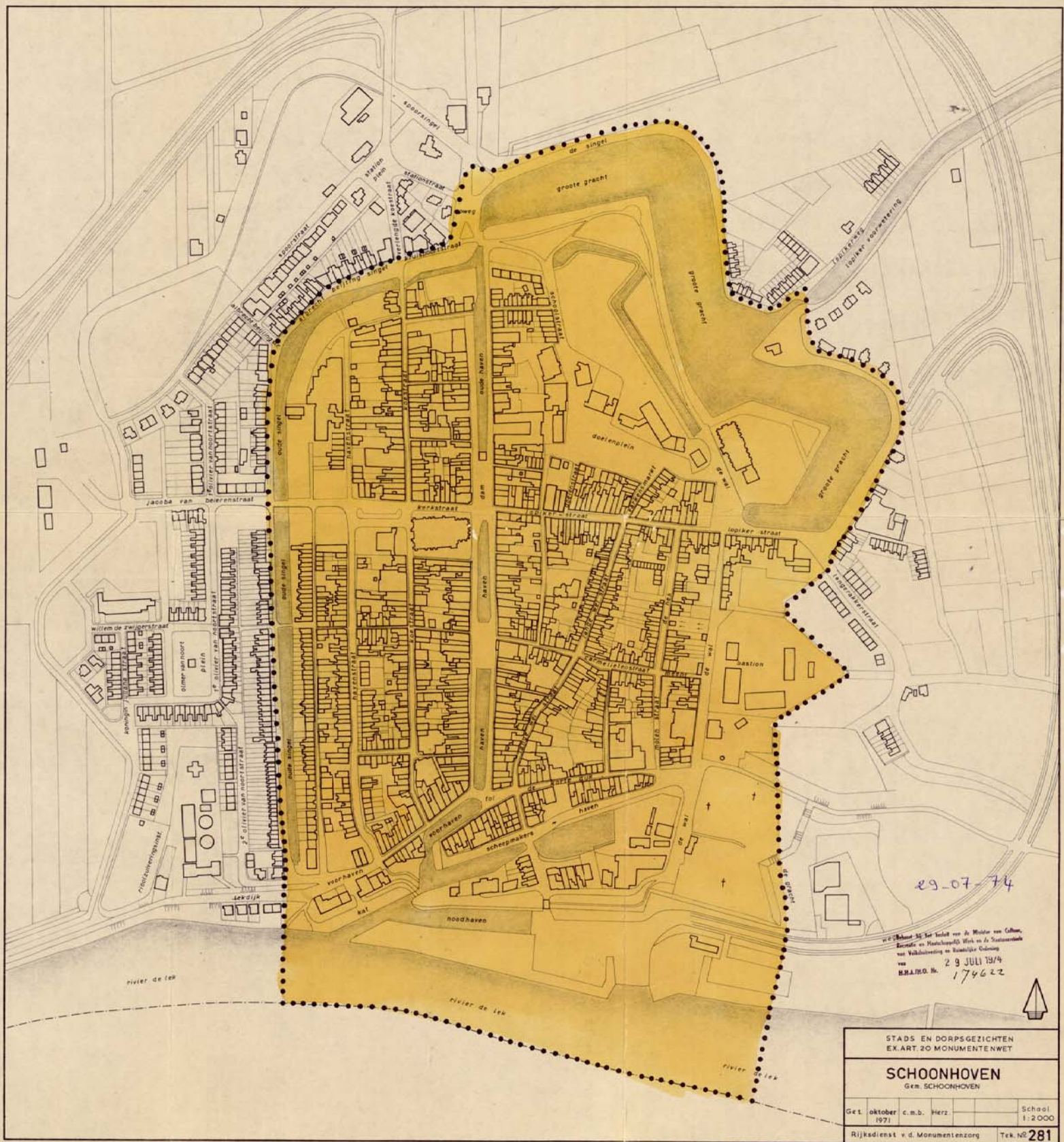

29-07-74

Uitgegeven door de Minister van Cultuur,
Kunst en Monumenten, Werk en de Staatssecretaris
van Volksgezondheid en Ruimtelijke Ordening
van
29 JULI 1974
R.M.A./M.O. Nr. 174622

STADS EN DORPSGEZICHTEN EX. ART. 20 MONUMENTENWET			
SCHOONHOVEN Gem. SCHOONHOVEN			
Get. oktober 1971	c.m.b. Pierz		Schaal 1:2000
Rijksdienst v.d. Monumentenzorg			Tek. Nr. 281

TOELICHTING bij het besluit tot aanwijzing van een beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te SCHOONHOVEN, gemeente Schoonhoven.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr.281) door een stippellijn omgrensde gebied.

Schoonhoven, tegen het midden van de 13de eeuw tot ontwikkeling gekomen op de grens van het Graafschap Holland en het Sticht van Utrecht, kan gelden als een voorbeeld van een origineel Nederlands type van stedevorming met een rivierhaven als stadscentrum.

Nog steeds vormen de Haven, waarvan de hoge kaden nog herinneren aan hun oude waterkerende functie, en de ten noorden van de Dam gelegen Oude Haven het belangrijkste structurelement in de plattegrond van de historische stad. Deze "historische" stad kunnen we begrensd zien door de Oude Singel, de Grote Gracht en de overige restanten van de voormalige stadsversterkingen aan de oostzijde en zuidzijde van de stad. De Haven en de Oude Haven delen dit gebied in twee parten van vrijwel gelijke omvang. Het westelijke gedeelte wordt gekenmerkt door een zeer klare structuur van enige evenwijdige straten (Koestraat, Havenstraat, Havenstraatse Wal) met vrijwel rechthoekige bouwblokken; het stadsdeel ten oosten van de Haven-Oude Haven vertoont daarentegen een wat meer complex patroon van straten en open ruimten. Duidelijke elementen in het oostelijke stadsdeel zijn de Lopikerstraat, vanouds de uitvalsweg in de richting Utrecht en de Lange Weistraat-Varkensmarkt, die het gebied nagenoeg volgens een diagonaal doorsnijdt. Deze ten opzichte van de Haven afwijkende richting kan in verband gebracht worden met de voormalige Zevender, die ten tijde van de stadsstichting de uitloop vormde van de Lopikerwetering. In het voorstedelijke kavelpatroon vormde de Zevender de westelijke begrenzing van de ontginning van Willige-Langerak. Ten westen van de Haven kunnen we in de bouwblokken tussen de Haven, de Koestraat en de Havenstraat de kavels herkennen

van de ontginning Bergambacht. De Haven en de Oude Haven kunnen we daarom zien als typische "stedelijke" elementen, die werden gevoegd in een oudere structuur. Eveneens een later element in deze structuur was het Kasteel van de Heren van Schoorhoven, landinwaarts gesitueerd aan de Zevender ten noorden van het huidige Doelenplein, een restant van het Marktveld, dat zich in de middeleeuwen tot de Lopikerstraat uitstrekte.

Het Schoorhoven van Jan van de Lede, de kasteelheer, die in 1247 "apud Scornhoven" oorkondde, zal gering van omvang geweest zijn. Enige bebouwing langs de Haven en de Oude Haven, vervolgens ten zuiden van het Kasteel aan het Marktveld en bij de Zevender aan de Lange Weistraat. Nog tijdens de 13de eeuw breidde de nederzetting aanmerkelijk uit in de westelijke richting en in de richting van de rivier, zodat bij de aanleg van de stadsverdedigingswerken in het eerste kwart van de 14de eeuw ook het gebied tussen de Voorhaven-Korte Dijk en de huidige Scheepmakershaven binnen de ommuring werd getrokken. In 1280 verkregen de inwoners van de stad vrijdom van tollën in het Graafschap Holland, in het daarop volgende jaar in de Stichtse landen, belangrijke privileges voor een nieuwe nederzetting, die reeds toen ook als marktcentrum voor het omliggende agrarische gebied bestaansrecht had verworven.

In het begin van de 15de eeuw blijkt reeds het huidige stratenpatroon te zijn vastgelegd, evenals de situering van de "bijzondere" bebouwing, zoals wij die ook nu nog kennen: de kerk en de waag bij de Dam, het stadhuis aan de Stenenbrug. Tegen het einde van de middeleeuwen tekent zich ook het type en de aard van de woon- en bedrijfsbebouwing af, zoals deze, zij het in een latere vormgeving, in het centrum, bij de rivier en langs de uitvalswegen (de Koestraat en de Lopikerstraat) nu nog veelal aarwezig is: het relatief smalle (5-6 meter), doch diepe (tot 20 meter) stadhuis, dat twee woonlagen omvat, benevens een kapverdieping en waarvan de nok loodrecht op de straat is gelegen. De bouwwijze is voorts aaneengesloten, waardoor gevelwanden zijn ontstaan, die slechts door secundaire dwarsverbindingen, stegen, worden doorbroken. Deze gesloten gevelwanden, waarin evenwel door kleine verschillen in hoogte, breedte, detaillering en materiaalbehandeling ieder pand zijn eigen individualiteit bezit, bepalen in sterke mate het karakter van de ruimten.

Als de belangrijkste ruimten in dit opzicht, ruimten die in sterke mate ook in het heden de identiteit van de binnenstad van Schoorhoven bepalen, kan de trits Voorhaven-Tol, Haven en Oude Haven genoemd worden. Aan deze ruimten is het merendeel van de beschermde monumenten gelegen. Behalve door de gesloten gevelwanden, waarbij de gevelwand aan de Tol de Haven aan de zuidzijde visueel afsluit en de eerder aangeduide schaal van de bebouwing, wordt het karakter van deze ruimte mede bepaald door het profiel van stoepen, rijbanen en walkanten van de grachten, alsmede door de boombeplanting langs deze grachten.

Aan de noordzijde sluit de Oude Haven aan bij enerzijds de Grote Gracht, het restant van de omgrachting uit het einde van de 16de eeuw, anderzijds bij de oostelijke uitloper van de Oude Singel, de stadsbuitengracht uit de eerste decennia van de 14de eeuw, toen Jan van Henegouwen de stadsontwikkeling een sterke impuls gaf. Beide grachten, de oostelijke tot de Lopikerstraat, de westelijke tot de Lekdijk, vormen een duidelijke begrenzing van de historische stad en zijn in dit opzicht niet alleen in het stadsplan, maar ook in het stadsbeeld van grote betekenis.

De betekenis van deze grachten, waarbij de waarde van de Grote Gracht nog vergroot wordt door de beplanting op de voormalige wallen en bastions, blijkt duidelijk op de plaatsen waar de grachten gedempt zijn: aan de oostzijde van de binnenstad ten zuiden van de Lopikerstraat en aan de westzijde waar eens de uit 1672/73 daterende grachtengordel de grens tussen stad en land markeerde.

Duidelijkheid vinden we in dit opzicht evenzeer aan de rivierzijde, waar de Veerpoort, een pronkstuk van vroeg 17de eeuwse architectuur, nog steeds als "poort" fungeert. De boombeplantingen, ondermeer aan de Kat, langs de Scheepsmakershaven en op de begraafplaats, vormen hiermede essentiële elementen, niet alleen in het stadsbeeld, doch in het beeld op de stad gezien vanaf de rivier en vanaf de overzijde van de Lek.

In de stad zijn voorts de Lopikerstraat en de Koestraat voor het beeld en de identiteit van de oude stad van belang. In het noordelijk gedeelte van de Koestraat treft men hierbij een relatief grote concentratie van beschermde monumenten aan. De Lopikerstraat bezit wat betreft het oudheidkundig belang van de

bebouwing een veel meer heterogeen karakter. Tot het geringe aantal beschermde monumenten in deze straat behoort evenwel het belangrijke pand Lopikerstraat 37 op de hoek van de Lange Weistraat.

Hoezeer de genoemde onderdelen van het stadsplan op zichzelf van waarde zijn, en deze waarde voor ieder onderdeel afzonderlijk kan worden bepaald, kunnen deze onderdelen ook wat betreft het stadsbeeld niet volkomen los gezien worden van het totaal van de binnenstad en van overige in het stadsplan opgenomen straten, zoals de Lange Weistraat, de Havenstraat (vroeger Haverstraat-Havestraat) en het tracé Stadhuisstraat-Carmelietenstraat-Meent, de oudste verbinding van het centrum van de stad met het oostelijk gelegen Willige-Langerak. De bebouwing aan deze straten is veelal van meer bescheiden allure en is dit in het verleden ook steeds geweest. Ook wat betreft het gebruik van de bebouwing in deze straten, in relatie of in tegenstelling tot het gebruik van de bebouwing aan de Haven-Oude Haven enz. is de lijn van de geschiedenis tot het heden door te trekken: de handel heeft zich vanouds geconcentreerd in het centrum en langs de uitvalswegen, de nijverheid en industrie meer naar de randen van de binnenstad.

In het bijzonder de relaties van de verschillende onderdelen van het (historische) stadsplan rechtvaardigen een aanwijzing op grond van artikel 20 van de Monumentenwet van het gehele gebied, dat in het begin van deze toelichting als de "historische" stad is aangeduid. De aanwijzing van dit gebied tot "beschermd stadsgezicht" houdt evenwel geenszins een bevrozing in van de bestaande toestand. In het bestemmingsplan met beschermende maatregelen (artikel 37, lid 5, van de Wet op de Ruimtelijke Ordening), dat uit de genoemde aanwijzing voortvloeit, kan de aard van de te nemen maatregelen per onderdeel van het stadsplan verschillen naar gelang van de aanwezige historische karakteristiek van het stadsbeeld, en naar gelang van de meest gewenste ontwikkeling hiervan in het kader van een groter geheel.

Bij een verdere indeling in het voor aanwijzing voorgestelde gebied kan op grond van het historische karakter de volgende indeling in drie klassen gegeven worden:

Klasse A: gebied van groot belang vanwege het patroon van straten en grachten, het profiel van de openbare ruimte en de afmetingen en vormgeving van de bebouwing (hoogte, breedte, gevelindeling, bekappingen), benevens de aard van de toegepaste materialen.

Klasse B: gebied van belang vanwege het patroon van straten en grachten, de rooilijnen van de bebouwing aan de openbare ruimten en de "schaal" van de bebouwing.

Klasse C: gebied van belang vanwege de hoofdstructuur van straten en wegen, benevens de hoogte van de bebouwing.

Tot de klasse A kan voor de binnenstad van Schoonhoven gerekend worden: de Voorhaven-Tol, Haven en Oude Haven.

Tot de klasse B: de Korte Dijk en het ten zuiden hiervan gelegen gebied tot de Lek, de Koestraat, de Lopikerstraat, het Doelenplein, de Oude Singel en de Grote Gracht.

Tot de klasse C de overige straten met aanliggende bebouwing in het binnenstadgebied, voorzover dit binnen de aangegeven begrenzing is gelegen.

Deze indeling in klassen en de omschrijving mogen slechts gezien worden als een uitgangspunt voor de in het kader van een bestemmingsplan te nemen stedenbouwkundige maatregelen. Aan uitwerking hiervan in plan en voorschriften zullen nadere onderzoeken ten grondslag moeten liggen over de wijze waarop "oud" en "nieuw" op een zinvolle wijze voor de toekomst geïntegreerd kunnen worden.